

NASTANAK I RANA POVIJEST LATINSKE BISKUPIJE SRIJEMA*

Bálint Ternovác
Történelem Segédtudományai Tanszék
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Budimpešta, Mađarska

UDK [27-722.52:272 (497.5+439)“12/13”
27-9(497.5:439)
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 15.6.2016.
Prihvaćeno: 13.12.2017.
DOI: <http://doi.org/10.21857/mwo1vcz12y>

U ovom radu prikazuje se najranija povijest Latinske biskupije Srijema, odnosno povijest sjedišta biskupa u Banoštoru (Srijemska Kamenica, Kő, de Kw) i teritorija biskupije prije negoli je postala biskupija. Naglasak je stavljen i na probleme nastanka biskupije – Tatari su bili porušili sjedište biskupije Kő da bi Sv. Irinej postao novo sjedište. Propituje se vjerodostojnost teze da biskup Srijema nije bio rezidencijalni biskup, nego da je samo imao rang pomoćnog biskupa. Na kraju, prikazuju se teritorijalne pretenzije biskupije na područja *Sirmia Ulterior* i *Citerior*.

Ključne riječi: Srijemska biskupija, Srijem, Mačva, crkvena povijest, srednji vijek

Srijem je bio u brojnim rukama tijekom zadnjih tisuću godina, od kojih ni jedno stoljeće nije prošlo bez ratova. To ekonomski važno područje, smješteno između Dunava i Save, tipični je graničarski predio i teritorij koji je tijekom srednjega vijeka bio u rukama bugarskih, grčkih, ugarskih, tatarskih, osmanlijskih, austrijskih i srpskih osvajača.¹

Kralj Stjepan I. organizirao je južne granice Kraljevstva pod nazivom Marka (*Marchia*), koje su postale dio ugarskog županijskog sustava najkasnije do kraja 11.

* Želio bih zahvaliti Suzani Miljan i Tamásu Dudlákú za pomoć oko objave i prijevoda ove studije. Riječ je o dopunjenom izdanju moje studije iz 2013. godine. Usp. Bálint Ternovác, *A szerémi latin püspökség alapításának és korai történetének vitás kérdései* [Sporna pitanja oko nastanka i rane povijesti latinske biskupije Srijema], *Századok*, sv. 147, Budapest 2013., str. 457-470.

¹ O Srijemu u srednjem vijeku, usp. Gyula Kristó – Miklós Takács, *Szerémség* [Sirmium], u: *Korai magyar történeti lexikon* [Povijesna enciklopedija rane povijesti Ugarske] (dalje: KMTL), ur. Gyula Kristó – Pál Engel – Ferenc Makk, Budapest 1994., str. 642-643.

stoljeća.² Zbog jačeg povezivanja ove regije s ugarskim crkvenim sustavom te ojačavanja moći kaločkog (bačkog) nadbiskupa, Ugrin od roda Csák osnovao je srijemsku biskupiju sa središtem u Banoštoru (Srijemska Kamenica, Kő, de Kw), na desnoj obali Dunava. Povijest te južne biskupije samo je djelomično istražena u literaturi, dosta često na nepotpun i netočan način, što može biti objašnjeno malim brojem sačuvanih izvora. Unatoč tome, hrvatski svećenik i povjesničar Emerik Gašić bavio se poviješću te biskupije i njezinih prelata.³ Nadalje, mađarski istraživač, József Udvardy, u biografskoj obradi kaločkih nadbiskupa, spominje pak neke važne podatke o Srijemu.⁴ Posljednji doprinos povijesti srijemske biskupije dao je László Koszta,⁵ a Boris Stojkovski dao je pregled srijemskih biskupa.⁶

Nakana je ove studije na temelju postojećih izvora prikazati ranu povijest srijemske biskupije. Kako bih to postigao, sažeo sam okolnosti utemeljenja, istražio teritorijalnu podlogu biskupije i naposljetku, problem djelovanja privatne biskupije u srednjem vijeku.

Način osnutka latinske biskupije Srijema

Marka je od 11. stoljeća nadalje zvana Srijemom, kojim su vladali ugarski kralj i bizantski car, ovisno o trenutnim odnosima moći. Što se crkvenih vlasti tiče, područje je bilo podijeljeno između pečuske biskupije u zapadnom dijelu i Bača (Kaloče) u istočnom dijelu. Što se tiče sekularne administracije, zapad je bio dijelom baranjske županije, dok je istočni dio pripadao bačkoj županiji.⁷ Dakle, i crkvena i svjetovna administracija svjedoče o problemu podijeljenosti Srijema u srednjem vijeku.

György Györffy smatra da je tijekom vladavine Arpadovića u Ugarskoj u Srijemu živjela značajna pravoslavna populacija. Naveo je da je 867. osnovana biskupija prema grčkom obredu zbog poštovanja prema svetom Irineju (*Irenaeus/Irineus*), svecu mučeniku iz tog kraja. Navodno, ta je biskupija preživjela stoljeća do ugarskog osvajanja Srijema 1071./1072. godine. Prema Györffyu, tijekom tog razdoblja dogodile su se dvije promjene: s jedne strane, grčka je biskupija premještena u Bač, a s druge strane, 1229. na ruševinama grčke biskupije Srijema, ustanovljena je latinska biskupija tog područja.⁸ Tu je teoriju osporio Gyula Kristó. I doista, nemamo izvore

² Gyula Kristó, *A vármegyék kialakulása Magyarországon. Nemzet és emlékezet* [Formiranje županija u Ugarskoj. Nacija i sjećanje], Budapest 1988., str. 456-458.

³ Emericus Gašić, *Brevi conspectus historicus dioecesium Bosniensis-Diacoviensis et Sirmiensis*, Osijek 1944.

⁴ József Udvardy, *A kalocsai érsek életrajza 1000-1526*. [Biografije kaločkih nadbiskupa 1000.-1526.], *Dissertationes Hungaricae ex historia Ecclesiae*, sv. 11, Köln 1991.

⁵ László Koszta, *Dél-Magyarország egyházi topográfiája a középkorban* [Crkvena topografija Južne Ugarske u srednjem vijeku], u: *A középkori Dél-Alföld és Szerémség* [Srednjovjekovna velika nizina i Srijem], ur. Tibor Kollár, Szeged 2000., str. 41-80.

⁶ Boris Stojkovski, *Sremski biskupi, Istraživanja*, sv. 23, Novi Sad 2012., str. 161-180.

⁷ Kristó, *Vármegyék*, str. 456; Kristó – Takács, *Szerémség*, str. 643.

⁸ György Györffy, *A száva-szentdemeteri görög monostor XII. századi birtokösszeírása* [Popis posjeda koji pripadaju grčkom samostanu Srijemske Mitrovice], sv. 1-2, *A Magyar Tudományos Akadémia Társadalmi-Történeti Tudományok Osztályának Közleményei*, sv. 2-3, Budapest 1952.-1953., sv. 1, str. 325-340.

koji bi potvrdili toliko dugi opstanak grčke biskupije iz 9. stoljeća, stoga nije niti vjerojatno da je ona postojala 1071./1072. godine. U Ugarskom Kraljevstvu nije bilo crkva grčkog obreda od sredine 11. stoljeća. Također je nemoguće zamisliti uniju bačke biskupije između latinske i grčke crkve na kraju 11. stoljeća zbog činjenice da je papinstvo objavilo uniju između istočne i zapadne crkve tek 1089., štoviše, Inocent III. spominje latinizaciju ugarskih grčkih crkava kao zadatak koji još nije bio ispunjen.⁹ Savez između Rima i srpske te kasnije bugarske crkve – kojim su grčke biskupije Braničeva i Beograda došle pod jurisdikciju zapadne crkve – postojao je samo između 1204. i 1261. godine. Ovo kratko razdoblje savezništva može biti objašnjeno učinkovitim misionarskim aktivnostima pravoslavnih redovnika (kao primjerice, sv. Save).¹⁰

Nadalje, Bizant nije prihvatio gubitak Srijema, pa su ga ponovno zadobili 1150.,¹¹ da bi ugarski kralj Bela III. osvojio natrag Srijem 1180. ili 1181. godine.¹² Prije jeseni 1182. kralj je od Bizanta preuzeo i Beograd i Braničevo. U tom razdoblju, ti su se teritoriji zvali *Sirmia Ulterior* – područje koje kasnije pokriva teritorij Mačve¹³ – dok je lijeva obala rijeke Save nosila u izvorima ime *Sirmia Citerior*. Kada se kraljica Margareta, kći Bele III., udala za Izaka II. Angela, preuzela je kao miraz 1185./1186. novostečene zemlje sjevernog Balkana i uzduž rijeke Morave između Beograda i Sofije, u zamjenu za Izakovo priznanje stečevina Bele III. u Hrvatskoj, Dalmaciji i Bosni.¹⁴ Nakon što je pokopala trojicu muževa u Bizantu, Margareta se zajedno s Ivanom Kalojanom vratila u Ugarsku, te je, kao posljedica, prije 1229. Ugarska preuzela teritorije koji su bili kraljičin miraz za trajanja prvog braka. Nakon takvog razvoja, razumljivo je da je kaločki nadbiskup, Ugrin od roda Csák, smatrao da zemlje koje leže istočno od Bosne spadaju pod njegovu jurisdikciju te je stoga pokušao institucionalizirati njihovu sekularnu i crkvenu administraciju.¹⁵

Povijest samostana u Banoštoru prije postanka biskupije

Prvi put u Banoštoru (Kő ili drugim imenom Bánmonostor), koji je pripadao kaločkoj nadbiskupiji, benediktinski je samostan osnovao knez Beloš, ujak ugarskog

⁹ Kristó, Vármegyék, str. 448.

¹⁰ Péter Gyetvai, *Egyházi szervezés főleg az egykori déli magyar területeken és a bácskai Tisza mentén* [Crkvena administracija južnih područja Ugarske i tokom Tise u Bačkoj], *Dissertationes Hungaricae ex historia Ecclesiae*, sv. 7, München 1987., str. 55.

¹¹ Ferenc Makk, *Magyar külpolitika 896-1196*. [Ugarska vanjska politika 896.-1196.], *Szegedi Középkortörténeti Könyvtár*, sv. 2, Szeged 1996., str. 188.

¹² Isto, str. 213.

¹³ O području Mačve (Mađ. Macsó, Lat. Macho ili Machow), banatu Mačve koji je bio organiziran na tome području između 1272. i nakon 1319. kada je bio pod izravnom ugarskom vlasti, usp. Bálint Ternovác, *A macsósi és barancsi területek története 1319-ig* [Povijest okruga Mačve i Braničeva do 1319. godine], u: *Micae Mediaevales. Fiatal történészek dolgozatai a középkori Magyarországról és Európáról* [Studije mladih povjesničara o srednjovjekovnoj Ugarskoj i Europi], sv. 6, ur. Laura Fábíán – Dorottya Uhrin – Csaba Farkas – András Ribí, Budapest 2017., str. 227-240.

¹⁴ Makk, *Magyar külpolitika*, str. 213.

¹⁵ Gyetvai, *Egyházi szervezés*, str. 54.

kralja Gejze II.¹⁶ Osnutak su podržali sa 400 srebrnih maraka i dobara dovoljnih za uzdržavanje 30 redovnika.¹⁷ Nakon nekog vremena, bilo je teško održavati disciplinu redovnika, stoga je, uz pristanak kaločkog nadbiskupa Andrije, Bela III. predao crkvi u Banoštoru monastičkom redu Sv. Abrahama od Hebronske doline, koji su protjerali benediktince i preuzeli samostan.¹⁸ Znamo da su benediktinci osporili pravnu podlogu te odluke jer su to pitanje potegli sve do Svete stolice. Konačna odluka Inocenta III. u njegovom ediktu, koja datira između 15. i 20. lipnja 1198.¹⁹ i izdan je na zahtjev kaločkog nadbiskupa Šaula, bila je da se obnovi crkva u Banoštoru ili tako da se vrate benediktinci ili da se crkva alocira redu Sv. Abrahama.²⁰ Nadbiskup je izbacio kanonike Sv. Abrahama, koji su, prema papinskim ispravama, također živjeli u Banoštoru i od pape tražili povratak iste crkve. Prema papinskoj ispravi od 22. prosinca 1198. saznajemo da, ukoliko su Benediktinci nesposobni povratiti samostan, nadbiskup mora imenovati kanonike spomenutoj crkvi (osnivajući zborni kaptol).²¹ No, nemamo nikakvih podataka o ponovnom naseljavanju benediktinskog samostana u Banoštoru u sljedećim godinama. Budući da je ova crkva 1229. postala kaptolom novoosnovane srijemske biskupije, nekadašnji je samostan postao posjedom kaločkog nadbiskupa u prijelazu 12. na 13. stoljeće.²²

Nastanak srijemske biskupije

“Dugo vremena imajući na umu da je kaločka nadbiskupija tako prostrana da Vi ne možete posjetiti sva njezina mjesta sukladno Vašoj službenoj dužnosti i zbog toga da joj ne manjka providnosti unutar Gospodinova stada, Vi ste ponizno tražili dozvolu da samostan u Banoštoru (*Cuchet*) postane središtem Vaše biskupije.”²³ Tako je papa Grgur IX. sumirao molbu kaločkog nadbiskupa, Ugrina od roda Csáka, u kojoj je molio za dozvolu oko osnivanja srijemske biskupije.²⁴ Kako saznajemo iz ovog izvora, objašnjenje ove fundacije je širenje kaločke nadbiskupije na istok i jug nakon vremena kralja Stjepana I.²⁵ Papa je istražio sadržaj ove molbe uz pomoć čanadskog i transilvanskog biskupa te dao dozvolu za osnutak srijemske biskupije. Za održa-

¹⁶ Beloš je bio sin velikog srpskog župana Uroša I. i brat ugarske kraljice Jelene. Bio je ban i palatin na dvoru Gejze II. Usp. Ferenc Makk, Belus, u: KMTL, str. 96.

¹⁷ *Codex Diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, sv. 1-11, prir. Georgii Fejér, Budae 1829.-1844. (dalje CDH), sv. 2, str. 336-337; *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, 18 sv., prir. Tadija Smičiklas et al., Zagreb 1904.-1990. (dalje CD), sv. 2, str. 303-304.

¹⁸ CDH 2, str. 336-337; CD 2, str. 303-304.

¹⁹ Augustus Potthast, *Regesta pontificum Romanorum inde ab anno post Christum natum MCXCVIII ad annum MCCCIV*, sv. 1-2, Berolini 1874.-1875., sv. 1, doc. 311.

²⁰ CDH 2, str. 336-337; CD 2, str. 303-304.

²¹ CD 2, str. 305-306.

²² Gyetvai, *Egyházi szervezés*, str. 59.

²³ *Iam dudum provide cogitans, quod Colocensis dioecesis adeo est diffusa, quod ipsam non valeas iuxta officii tui debitum visitare, ne gregi Dominico deesset cura pastoralis, nobis humiliter supplicanta, ut in monasterio Cuchet tue dioecesis episcopalem sedem noviter crearemus* (CDH 3/2, str. 156, 7/5, str. 243).

²⁴ CDH 3/2, str. 155-157, 7/5, str. 242-243.

²⁵ Kristó, *Vármegeyék*, str. 452; Koszta, *Egyházi topográfia*, str. 45.

vanje biskupije, nadbiskup Ugrin dao je godišnje 30 maraka od vlastitih prihoda, onih samostana u Banoštoru i kaločke nadbiskupije.²⁶ Središte je postao samostan u Banoštoru, u kojem je stolni kaptol osnovan i imenovan po prvom mučeniku, sv. Stjepanu.²⁷

Iako nemamo sigurnih podataka o tome, prema historiografiji, srijemska je biskupija osnovana kao misionarska biskupija,²⁸ imajući kao svoj zadatak evangelizaciju određenog područja ili populacije Ugarskog Kraljevstva prema zapadnom obredu.²⁹ U slučaju Srijema, misionarska aktivnost može biti potvrđena prema njezinoj denominaciji: biskupija nije nosila ime prema svom središtu, već prema samom teritoriju.³⁰ Zadatak nove biskupije bio je preobratiti istočne kršćane južnog dijela Kraljevstva latinskoj crkvi – sukladno ugarskoj ekspanzionističkoj politici.

Srijemska biskupija kao privatna biskupija kaločkih nadbiskupa

Prvi put u povijesti Ugarskog Kraljevstva, 1229. godine, dogodilo se da biskupiju nije osnovao vladar. Taj događaj potvrđuju pouzdani izvori.³¹ Iz istraživanja Lászla Koszta znamo da je u 11. stoljeću model za formiranje jedne privatne biskupije bio nastanak biskupije Gurk koju je 1072. osnovao salzburški nadbiskup Gebhard.³² U Gurku su postojale samo zemlje koje su bile u vlasništvu nekadašnjeg ženskog samostana te su tada dane novoosnovanoj biskupiji, smještenoj na periferiji nadbiskupije – na dalekom teško dostupnom mjestu, gdje je nadbiskupija imala mnoge neprilike provoditi svoja prava.³³

Čini se da ovaj model može biti primijenjen, barem djelomično, u slučaju Srijema. Nastanak biskupije objašnjen je teritorijalnom prostranošću kaločke nadbiskupije s jedne, a s druge strane primitkom zemlje samostana u Banoštoru. No, najvažnija je razlika u njihovom pravnom statusu: biskupija Gurk nije uspostavljena kao sufragana salzburške nadbiskupije, jer bi to bilo vodilo podjeli financijskih resursa.

²⁶ CDH 3/2, str. 156, 7/5, str. 243.

²⁷ Za Banoštor, usp. László Koszta, Bánmonostor, u: KMTL, str. 79.

²⁸ Prema Udvardyju, nadbiskup Ugrin je tražio od pape dozvolu da anektira novoj biskupiji teritorije južno od rijeke Save, te tako omogućiti preobraćenje grčkog i slavenskog stanovništva koje je ondje živjelo (Udvardy, Érseki életrajzok, str. 123).

²⁹ László Koszta, Missziós püspökségek [Misionarske biskupije], u: KMTL, str. 458-460.

³⁰ Kristó, Vármegyék, str. 482.

³¹ Zadnjih godina László Koszta je postavio pitanje je li osnutak njitranske biskupije inicirao ostrogonski nadbiskup u prvom desetljeću 12. stoljeća. Prema njegovom mišljenju, biskupija Njitre nije imala nikakav nezavisan teritorij do kraja 12. stoljeća i biskup nije imao pravo prikupljati desetinu. Imao je zemlju, ali njegovo posjedovno pravo bilo je ograničeno, sjedište kaptola ugašeno, a biskupiji je nedostajala i funkcija prepošta. Baza nove biskupije, kao i u slučajevima biskupija Gurk i Banoštor, bila je nekadašnje postojanje crkve i njezine zemlje. Na slučaj Njitre sigurno je utjecao primjer Gurka zbog geografske blizine Ostrogonske i Salzburške nadbiskupije. Vidi: László Koszta, A nyitrai püspökség létrejötte (Nyitra egyháztörténete a 13. században) [Formiranje biskupije Njitra (Crkvena povijest Njitre u 13. stoljeću)], *Századok*, sv. 143, Budapest 2009., str. 313-315.

³² Koszta, Nyitrai püspökség, str. 313-315.

³³ Isto, str. 313.

Umjesto toga, biskup Gurka je bio postavljen kao asistent nadbiskupa (*adiutor in pontificalibus*), a njegova služba nije bila rezultatom kanonskog izbora, već ga je imenovao nadbiskup Salzburga.³⁴ Iako Gyetvai tvrdi da je biskup Srijema bio pobočni biskup kaločkog nadbiskupa, nema činjenica koje bi mogle potvrditi tu teoriju.³⁵

Prvi dokaz koji potvrđuje nezavisnost srijemske biskupije je papinski edikt kojim se ona osniva: "Uzeli smo u obzir čistoću vašeg pobožnog plana. Veliki broj ljudi čini pokušaje prema stvarima koja ne posjeduju i ne ponašaju se na ovaj način [kao što čini nadbiskup Kaloče], posebice dijeleći dobra koje on posjeduje."³⁶ Ovaj dio papinskog dekreta podcrtao je József Udvardy, no nije se bavio njihovim značajem.³⁷ Činjenica da je papa hvalio kaločkog nadbiskupa zbog njegove distribucije dobara znači da srijemski biskup nije bio samo pobočni biskup ustoličen u južnom dijelu njegove nadbiskupije, već se formirala zasebna biskupija. Ugrin od roda Csák bio je dobro poznati i predani zagovornik subordinacije grčkog stanovništva juga te se posebice borio protiv bogumilske hereze u Bosni. Navodno, nadbiskup je bio svjestan da će, dopusti li veću nezavisnost biskupu južne Ugarske, moći raditi svoj posao učinkovitije te ispuniti svoju nakanu širenja utjecaja latinske crkve.

Drugi argument u korist nezavisnosti srijemske biskupije temelji se na papinskom dekretu Grgura IX. iz 20. ožujka 1232., u kojem krivi kaločkog nadbiskupa da je arhidakon njegove nadbiskupije i kanonik bačkog kaptola³⁸ namjeravao prekoračiti svoju pravnu jurisdikciju nad biskupom Srijema "iako ste Vi [nadbiskup Kaloče] samostan u mjestu *Cuher* [Banoštoru] podigli na katedralnu crkvu posvećujući našeg časnog brata biskupom naslovom iste crkve."³⁹ Ovo jasno pokazuje da je srijemska biskupija zaista postala rezidencijalnom jer pobočni biskup nema nikoju stvarnu ili aktivnu crkvu kao svoje sjedište.

Sličan dokaz rezidencijalnosti je i činjenica da isprava iz 1220. spominje dekana kaptola u Sv. Irineju (Mačvanskoj Mitrovici).⁴⁰ Do te epizode tijekom razdoblja Arpadovića u Ugarskoj znamo samo za slučaj biskupa Njitre koji nije bio samostalni biskup, već pobočni biskup ostrogonskog nadbiskupa. U tom slučaju, teorija pobočnog biskupa može potvrđena argumentom da u Njitri nije bilo dekana kaptola čak niti u kasnome srednjem vijeku.⁴¹ Stoga, ako naši izvori spominju dekana dva stoljeća nakon osnutka Srijema, jasno je da je biskupija bila aktivna i rezidencijalna u tom trenutku.

³⁴ Isto, str. 314.

³⁵ Gyetvai, *Egyházi szervezés*, str. 59.

³⁶ *Nos igitur attendentes pii propositi puritatem, cum nonnulli soleant potius ad non habita minus licite inhiare, quam licite habita taliter dispertiri* (CDH 3/2, str. 156, 7/5, str. 243).

³⁷ Udvardy, *Érseki életrajzok*, str. 122.

³⁸ Isto, str. 123.

³⁹ ... *quod cum tu monasterium de Cuher tue dioecesis ecclesiam erexeris cathedralem venerabilem fratrem nostrum ad titulum ipsius ecclesie in episcopum consecrando* (Árpád-kori új okmánytár, sv. 1-12, prir. Gusztáv Wenzel, Pest – Budapest 1860.-1874. (dalje ÁUO), sv. 1, str. 296).

⁴⁰ ÁUO 7, str. 390; CD 4, str. 432.

⁴¹ Koszta, *Nyitrai püspökség*, str. 301.

Naposlijetku, daljnji dokaz tome je da je biskup Srijema od 1254. nadalje bio stalan na popisu među prelatima u dignitariju kraljevskih isprava.⁴²

U svojoj studiji Koszta je istražio sličnosti osnivanja biskupija Gurk i Njitre.⁴³ Povučemo li stoga paralelu s našim slučajem, do neke mjere ima sličnosti između srijemske biskupije i Njitre. U srednjem vijeku veći dio Njitranske županije nije pripadao njitranskoj biskupiji, već arhiđakonatu Njitre koji je bio dio ostrogonске nadbiskupije.⁴⁴ Na identičan način u Srijemskoj županiji, srijemski je arhiđakoniat pripadao kaločkoj nadbiskupiji, što pokazuje da značajan dio Srijema nije bio pod pravnom jurisdikcijom srijemske biskupije.⁴⁵ Prema mome mišljenju, kako će se pokazati dalje u tekstu, srijemska biskupija nije bila samo na rangu pomoćne biskupije kaločke nadbiskupije, već je djelovala nezavisno.

Arhiđakonati srijemske biskupije

U historiografiji nema podataka o arhiđakonatima srijemske biskupije. Prema ispravi iz 1314. znamo da su postojala tri arhiđakona kaptola u Sv. Irineju.⁴⁶ Doista, kaptol je izdao dvije isprave datirane 20. srpnja 1314.,⁴⁷ u kojima se spominju arhiđakoni Pavao, Andrija i Ivan. Uz pomoć isprava kaptola u Sv. Irineju objavljenih 1340., 1347. i 1353., možemo steći jasniju sliku o arhiđakonatima biskupije. Postojala su četiri distrikta: Egyházaspólya, Belyén, Obona i Pazova.⁴⁸ Pazova se nalazila u *Sirmia*

⁴² *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikái jegyzéke*, sv. 1-2/4, prir. Imre Szentpétery – Iván Borsa, Budapest 1923.-1987. (dalje RA), reg. 1011.

⁴³ Koszta, Nyitrai püspökség, str. 313-315.

⁴⁴ Kristó, Vármegyék, str. 332.

⁴⁵ U ispravi iz 1336. koju izdaje bački kaptol, arhiđakon Srijema, Egidije, jasno se spominje kao član kaptola u Baču (Anjou-kori oklevéltár, sv. 1-, prir. Gyula Kristó et al., Szeged – Budapest 1990.- (dalje AOKlt.), sv. 20, reg. 306), a posljedično, teritorij arhiđakonata je bio na teritoriju kaločko-bačke nadbiskupije.

⁴⁶ László Koszta, Szerémi püspökség [Srijemska biskupija], u: KMTL, str. 642.

⁴⁷ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai Fényképgyűjtemény (dalje MNL OL, DF) 259498, a za izdanje, vidi Anjou-kori okmánytár, sv. 1-7, prir. Imre Nagy et al., Budapest 1878.-1920. (dalje AO), sv. 1, str. 350-353, AOKlt. 3, reg. 794; MNL OL, DF 259496, AO 1, str. 353-354, CD 8, str. 363, AOKlt. 3, reg. 795.

⁴⁸ U dijelu isprave kaptola sv. Irineja od 16. studenog 1340. navode se dignitariji: "Michaele de Polya Kathedrali, et altero Michaele de Belen, Alberto de Obona ac Petro de Pazzavia archidiaconis (!)" (MNL OL, DF 230366, CD 10, str. 588-589, AOKlt. 24, str. 664). Kaptol sv. Irineja u ispravi od 14. ožujka 1347. spominje arhiđakona Mihovila od Belyéna (*Belyn*) i arhiđakona Alberta od Obone (MNL OL, DF 282756, <http://www.staff.u-szeged.hu/~capitul/szerem.htm>, AOKlt. 31, reg. 214), dok isprava od 24. srpnja 1353. spominje arhiđakona Alberta od Obone (*Abana*) i arhiđakona Grgura od Pazove (*Pazzava*) (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai Levéltár, 33599, CD 12, str. 190-191). Prema ovim podacima može se dopuniti arhontologija arhiđakona srijemske biskupije. Vidi: Bálint Ternovác, A szerémi püspökök életrajza, valamint a kői, illetve a szenternyei székeskáptalan archontológiája a 14. század közepéig [Biografije srijemskih biskupa i arhontologija stolnih kaptola u Banostoru i Sv. Irineju do sredine 14. stoljeća], *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok*, god. 23, br. 1-2, Budapest 2011., str. 44.

Citerior,⁴⁹ Egyházaspólya je najvjerojatnije nekadašnji otok u rijeci Savi,⁵⁰ Belyén i Obona se nalaze u *Sirmia Ulterior*.⁵¹

Širenje Srijemske biskupije

Historiografija je podijeljena u vezi pitanja o širenju biskupije osnovane 1229. godine. Prema Györgyju Györffyju, biskupija se sastojala od *Sirmia Ulterior* južno od rijeke Save, zajedno s arhiđakonomat *Sirmia Citerior*, između Dunava i Save. No, prema Pétru Gyetvaiju, samo je teritorij preko rijeke Save pripadao srijemskoj biskupiji, dok su teritoriji sjeverno od Save ostali pod Kaločom.⁵² Gyetvai smatra da nova biskupija nije imala ovlasti između Dunava i Save, čak niti u Banoštoru. Kako bi to dokazao, citira ispravu pape Grgura IX. od 20. ožujka 1232. koji opisuje pokušaj srijemskog arhiđakona da zadobije jurisdikciju nad teritorijima srijemske biskupije.⁵³ U Gyertvaijevoj interpretaciji, baza debate je da je središte biskupije (Banoštor) bilo na području arhiđakonata Srijema.⁵⁴ U ispravi se doduše ne navodi da se biskupsko središte nalazilo na teritoriju arhiđakonata. Čak štoviše, piše o povredi biskupskih prava u biskupiji od strane srijemskog arhiđakona.⁵⁵ Kaločko-bačka nadbiskupija i kasnije je polagala pravo na područje *Sirmia Citerior*, ali ne znamo je li to u praksi imalo kakvog efekta ili nije. Srijemski arhiđakon – kojem je prema Gyetvaiju Banoštor pripadao⁵⁶ – bio je pod jurisdikcijom kaločke-bačke nadbiskupije čak i u 14. stoljeću. To potvrđuju i spor oko teritorija iz 1232. i činjenica da je srijemski arhiđakon Egidije bio član bačkog kaptola 1336. godine.⁵⁷

László Koszta isto dokazuje da je srijemska biskupija dobila dodatne teritorije isključivo na jugu od rijeke Save. Povezano s time, našu pažnju usmjerava na dvije stvari: prvo, da je ime Srijem pokrivalo mačvanski teritorij od sredine 13. stoljeća, te drugo, da je središte biskupije nakon tatarske provala smješteno u Sv. Irinej (*Szenternye*). “Širenje imena Srijem i formiranje centra u Sv. Irineju znače da se originalni teritorij misionarske biskupije proširio južno od Save, odnosno na područje *Sirmia Ulterior*.”⁵⁸

⁴⁹ Ópazova (Stara Pazova, Srbija). Sima M. Ćirković zna samo ime naselja (kao Pasavija), no nije je mogao geografski smjestiti, samo kaže pogrešno da se nalazi na obali Save (Sima M. Ćirković, *Zemlja Mačva i grad Mačva*, Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor, sv. 74, Beograd 2008., str. 10).

⁵⁰ Osmanlijski izvor iz 1533. spominje selo imena Pólya, što nam pomaže locirati selo u istočni dio današnje Ravnje.

⁵¹ Belyén (Belen, Belyn) se nalazi pokraj Beljina (Mačvanski distrikt, Srbija), istočno od Debrca. Obona (*Abana, Abona, Abana*) je najjužniji dio srijemske biskupije koji se može identificirati. Nalazio se uz rijeku Obnicu (*aqua Abona, fluvius Obona*). Vidi: Ćirković, *Zemlja Mačva i grad Mačva*, str. 9-10.

⁵² Györffy, *A szávaszentdemeteri görög monostor*, sv. 2, str. 94; Gyetvai, *Egyházi szervezés*, str. 60.

⁵³ ÁUO 1, reg. 296; CD 3, str. 355.

⁵⁴ Gyetvai, *Egyházi szervezés*, str. 60.

⁵⁵ ÁUO 1, reg. 296; CD 3, str. 355.

⁵⁶ Gyetvai, *Egyházi szervezés*, str. 60.

⁵⁷ AOKlt. 20, reg. 306.

⁵⁸ Koszta, *Egyházi topográfia*, str. 46.

Unatoč tome, taj je stav u kontradikciji s našim izvorima. U ispravi iz 1232. papa nalaže nadbiskupu Ugrinu da stane na kraj ponašaju srijemskog arhiđakona: on se ponaša "kao da veći budu podređeni manjima i da dječak ima moć nad svojim roditeljem" (*ut maior subditus sit minori et filius potestatem habeat in parentem*) te pokušava podčiniti teritorije srijemske biskupije.⁵⁹ Zaključak se može izvući da u vrijeme nastanka nisu bile čvrsto određene granice između nezavisne srijemske biskupije i arhiđakonata koji je bio dio kaločke nadbiskupije.⁶⁰ Prema mome mišljenju, sukob nije izbio zbog povezanosti s teritorijima južno od rijeke Save, budući da su oni bili dezorganizirani sa crkvenog stajališta i stoga nisu mogli služiti kao izvor prihoda svojim posjednicima. Vjerojatnije je da je biskup Srijema želio prošiti svoju jurisdikciju na teritorije između Dunava i Save – ili barem na manje dijelove njih (primjerice na sjedište biskupije, u Banoštor). Taj je pokušaj doveo do protivljenja srijemskog arhiđakona, budući da su ti teritoriji nekoć pripadali njemu. Od najvećeg je značaja da je papa bio na strani srijemskog biskupa u ovom sporu. *Nos igitur eisdem episcopo et ecclesie paterno compatientes affectu ipsos cum omnibus iuribus et pertinentiis eorundem a iurisdictione ipsius archidiaconi penitus eximentes mandamus, quatenus prefato archidiacono, ne in eos iurisdictionem aliquam de cetero exercere presumat, ex parte nostra districte studeas inhibere proviso prudenter, ut si ex hoc archidiaconatus Sirmiensis iura leduntur in dioecesi tua [...] absque iuris alieni preiudicio recompensationem illi facias congruentem.*⁶¹ Ovime možemo pretpostaviti da je, zahvaljujući papinskoj odluci, dio *Sirmia Ulterior* – onaj između Dunava i Save – postao dio srijemske biskupije, koja je u sredini 14. stoljeća uključivala Pazovu u *Sirmia Ulterior* i arhiđakonatsku Pazovu. No, Pazova je daleko od Banoštora, kojeg okružuje Fruška Gora, dakle, moguće je zamisliti da su episkopalno središte i njegova direktna okolina bili pod jurisdikcijom biskupa Srijema, no taj je teritorij inače bio pod kaločko-bačkom nadbiskupijom. Poznati su primjeri iz ugarske crkvene povijesti gdje je centar biskupije formirao enklavu unutar druge biskupije. Središte Njitranske biskupije u srednjem je vijeku bilo posve okruženo Ostrogonskom nadbiskupijom, pa je stoga sama Njitra bila samo uskim prolazom povezana s ostatkom biskupije na sjeverozapadu. Činjenica da je Banoštor bio pod jurisdikcijom biskupa Srijema – osim već spomenutih pravnih sporova oko teritorija – može biti potvrđena datiranjem. Ladislav, biskup Srijema, 1309. godine dočeka kao je delegate u vezi spora protiv njega u Banoštoru.⁶²

Ne znamo točno dokle se protezala srijemska biskupija južno od rijeke Save. Prema istraživanju Józsefa Udvardyja, uključivala je susjedstvo Braničeva i Beograda i teritorije između rijeka Kolubare i Drine (od 13. stoljeća nadalje, to je područje u izvorima poznato kao Mačva).⁶³ Poznato je doduše da je to područje zvano *Sirmia*

⁵⁹ ÁUO 1, reg. 296; CD 3, str. 355.

⁶⁰ Gyetvai, Egyházi szervezés, str. 60.

⁶¹ ÁUO 1, reg. 296; CD 3, str. 355.

⁶² Ternovác, Szerémi püspökök, str. 39.

⁶³ Udvardy, Érseki életrajzok, str. 122-123.

Ulterior od trenutka kada je lokalno stanovništvo zvalo grčku crkvu “episkopalnom crkvom”. Po povratku iz Bizanta kraljica Margareta titulirala je svećenika iz kaločke nadbiskupije terminom *provisor*. Nadbiskup Ugrin tražio je 1229. dozvolu da crkva bude dio srijemske biskupije i papa mu je uslišao zahtjev.⁶⁴ Prema Udvardyjevom mišljenju, ta nepoznata grčka crkva je najvjerojatnije mogla biti nekadašnja grčka crkva biskupije Sv. Irineja, jer je novoosnovana latinska biskupija Srijema imala samo tri crkve koje su se mogle smatrati episkopalnim središtem: Beograd, Braničevo i Sv. Irinej. Budući da su se biskupije Beograd i Braničevo pridružile latinskoj crkvi prije, jedina crkva upitne afilijacije može biti identificirana samo kao ona u Sv. Irineju, kako navodi Udvardy.⁶⁵

Tu ideju izvori mogu samo djelomično potvrditi. Sigurna je stvar da je tijekom svog nastanka, teritorij srijemske biskupije uključivao i desnu obalu Save. No, ne znamo je li teritorij nekadašnje bugarske biskupije Beograda i Braničeva latinska biskupija Srijema pripojila u prvoj polovici 13. stoljeća. Dijelimo Udvardyjevo mišljenje da je crkva Sv. Irineja bila grčka crkva spomenuta 1229. godine. To ne znači da je prije osnutka latinske biskupije Srijema postojala kontinuirana egzistencija grčke crkve smještene u Sv. Irineju. Isto tako, ništa ne potvrđuje da formiranje Bača kao centra kaločke nadbiskupije može biti objašnjeno postojanjem grčke biskupije u Srijemu – kako tvrdi Györffy. Održana je memorija da je i na početku 13. stoljeća u Srijemu (Sv. Irineju) postojao neki tip biskupije i u tom smislu, ta je crkva mogla biti zvana “episkopalnom”.

Jurisdikcija srijemskog biskupa nad teritorijem *Sirmia Ulterior* može biti potvrđen činjenicom da se ondje nalaze tri od četiri centara arhiđakonata u 14. stoljeću (Egyházaspólya, Belyén i Obona). Štoviše, Obona se nalazila 40-50 km južno od Save.

Prema prikupljenim podacima, legitimno je smatrati da je jurisdikcija latinske biskupije Srijema bila efektivna u određenim područjima između Dunava i Save (barem u okolici Banoštora i u 14. stoljeću najkasnije isto u arhiđakonatu Pazove), te također na području *Sirmia Ulterior*, južno od rijeke Save. S ciljem preobraćenja Braničeva i Beograda smještenih istočno od rijeke Kolubare, pod srpskim kraljem Dragutinom, koji je izgubio prijestolje i zadobio položaj u Srijemu, osnovana je latinska biskupija oko 1290., koja je imala svoje prekide u djelovanju, ali je uglavnom opstala do pada grada pod Osmanlije 1521. godine.

Formiranje dvojnog središta biskupije nakon tatarske provale

Tijekom tatarske provale u Ugarsku, katedrala u Banoštoru i njezina okolica bili su potpuno uništeni, prema izvještaju kojeg je poimence nam nepoznat srijemski biskup i kaptol poslao papi Inocentu IV. Tražili su imenovanje nove stolice za bi-

⁶⁴ *Vetera monumenta historica Hungariam sanctam illustrantia*, sv. 1-2, prir Augustin Theiner, Roma 1859.-1860. (dalje Theiner), sv. 1, str. 88-89.

⁶⁵ Udvardy, Érseki életrajzok, str. 123.

skupiju kako bi se mogla bolje obraniti. Papa je u dekretu od 18. rujna 1247. naredio kaločkom nadbiskupu Benediktu, erdeljskom biskupu Galu te Bulcsúu od Láda, čanadskom biskupu, da istraže status benediktinskih samostana u Grgetegu⁶⁶ ili Srijemskoj Mitrovici,⁶⁷ koji bi bili bolja mjesta za novo središte Srijema te im naredio da utvrde ta mjesta.⁶⁸

Umjesto toga, dva poslana biskupa izabrala su treće mjesto: Sv. Irinej.⁶⁹ Pozadina te odluke nam nije poznata. Prema Gyetvaiju, željeli su naglasiti da je latinska biskupija Srijema nasljednica grčke biskupije Sv. Irineja osnovane 867. godine.⁷⁰ To nam se ne čini vjerojatnim: razlog odabira Sv. Irineja može biti jednostavno činjenica da je od sredine 13. stoljeća ugarska prisutnost jačala u *Sirmia Ulterior* – baš kao i jurisdikcija srijemske biskupije – i da je taj teritorij mogao biti bolje vođen iz Sv. Irineja nego iz Grgetega ili Srijemske Mitrovice koji su ležali sjeverno od Save. U svakom slučaju, sjedište i kaptol u Banoštoru ostali su aktivni, te od tog trenutka srijemska je biskupija imala dva središta. Točnije objašnjenje problema nije poznato iz izvora, no model bi mogla biti kaločko-bačka nadbiskupija koja je sredinom 13. stoljeća isto imala dva središta i dva kaptola.⁷¹

Nažalost, nemamo nikakvih podataka o aktivnosti srijemske biskupije kraja 13. i početka 14. stoljeća. Kaločki nadbiskup Ivan okrunio je 27. kolovoza 1301. Vjenceslava,⁷² ali ne znamo kojeg je kralja srijemski biskup podupirao tijekom građanskog rata u Ugarskoj. Navodno, do 1304. biskup je podupirao Karla I., zajedno s

⁶⁶ Szentgeryely (današnji Grgulevci, Srbija): u ovom naselju koje se nalazi na južnom dijelu Fruške Gore, benediktinski je samostan bio osnovan prije 1206. i posvećen sv. Grguru. No, to nije bila jedna od bogatijih opatija (Gyetvai, *Egyházi szervezés*, str. 61; Beatrix F. Romhányi, *Kolostorok és társaskáptalanok a középkori Magyarországon* [Samostani i središta kaptola u Ugarskoj u srednjem vijeku], Budapest 2000., str. 62).

⁶⁷ CDH 4/1, str. 475-476; CD 4, str. 326.

⁶⁸ Theiner 1, str. 205. Isprava je krivo datirana u 14. rujna (Gašić, *Brevís conspectus*, str. 46).

⁶⁹ Ovo naselje je osnovano u doba velikih migracija, kada je srijemska biskupija pobjegla na otok u rijeci Savi, preko puta grada, te su na njemu osnovali baziliku posvećenu sv. Irineju. Prema tradiciji, to je bilo mjesto osnutka bugarske biskupije prema grčkom obredu nakon 867. (Györffy, *A szávaszentdemeteri görög monostor*, sv. 1, 325-331). Prema Gyetvaiju, samostan u Srijemskoj Mitrovici može biti grčki i 1247. (Gyetvai, *Egyházi szervezés*, str. 65). Na temelju papinske diplome to je izvan pitanja, jer su oba samostana navedena kao benediktinski – *Sancti Gregorii et Sancti Demetrii monasteria ordinis Sancti Benedicti* (Theiner 1, str. 205).

⁷⁰ Gyetvai, *Egyházi szervezés*, str. 65.

⁷¹ Gyetvai, *Egyházi szervezés*, str. 65; Koszta, *Nyitrai püspökség*, str. 48. Formiranje sjedišta kaločke nadbiskupije u Baču može isto biti objašnjeno širenjem biskupije. Usp. Koszta, *Nyitrai püspökség*, str. 44-45; Gábor Thoroczkay, *A kalocsai érsekség első évszázadáról* [Prva stoljeća kaločke nadbiskupije], u: *Írások az Árpád-korról. Történeti és historiográfiai tanulmányok* [Eseji o dobu Arpadovića. Studije iz povijesti i historiografije], TDI Könyvek, sv. 9, Budapest 2009., str. 61-65. Za diplomatorij dokumenata kaptola u Sv. Irineju izdanih između 1276. i 1353., usp. Bálint Ternovác, *A szenternyei székeskáptalan okmánytára 1276-1353.* [Diplomatorij dokumenata kaptola sv. Irineja 1276.-1353.], u: *Ad perpetuam rei memoriam. Történeti tanulmányok a XIII. Eötvös Konferenciáról* [Povijesni eseji s trinaeste Eötvösove konferencije], Budapest 2013., str. 77-100.

⁷² Pál Engel – Gyula Kristó – András Kubinyi, *Magyarország története 1301-1526.* [Ugarska povijest 1301.-1526.], Budapest 1998., str. 32 (dio na koji se referiram ovdje napisao je Gyula Kristó).

ostalim biskupima kraljevstva.⁷³ Imenovanjem Vinka od roda Csáka 1306., srijemski biskup postaje čvrstim podupirateljem Karla I.⁷⁴

Razdoblje *interregnuma* uzrokovalo je ozbiljne probleme na teritoriju Srijema, ce-
ste u zemlji nisu bile sigurne, područje je čak pljačkao i srpski kralj Milutin.⁷⁵ U po-
pisima papinske desetine između 1332. i 1337., samo se navodi kaptol iz Banoštora
(među crkvama kaločke nadbiskupije), ali sama biskupija nije navedena.⁷⁶ Međutim,
ovaj put kaptol iz Banoštora ne može biti dijelom kaločke nadbiskupije, jer kako je
već navedeno, u ovome trenutku, srijemski su biskupi bili navedeni u dignitarijima
kraljevskih isprava, stoga je biskupija već bila nezavisna.

Isprave spominju biskupiju i njezine biskupe pod raznim imenima od počet-
ka 14. stoljeća, dok je u 13. stoljeću jedino ime bilo *Sirmiensis/Scirmiensis*.⁷⁷ Između
1313. i 1318. samo je tri puta navedeno ime "Banoštor i Sv. Irinej" (*de Kw et Sancti
Irinei*)⁷⁸ ili "Sv. Irinej i Banoštor",⁷⁹ 1323. ponekad se spominje biskup Banoštora (*de
Keu/Kw*),⁸⁰ a iste godine imamo i prvu referencu na Sv. Irineja (*Sancti Irinei*),⁸¹ koje
ime se koristi do kraja razdoblja paralelno s onim "od Srijema" (*de Sirmium*).⁸² Kao
posljedica tih razvoja, biskupija je izgubila svoj misionarski karakter zbog svoje de-
nominacije prema svome središtu, kao što je općenito uobičajeno u latinskoj crkvi.

Prema tekstu spora (spomenutog u protokolu isprave) između srijemskog bi-
skupa Ladislava i njitranskog arhiđakona Anđela 1309. zaključeno je da srijemski
biskup "živi preko rijeke Save".⁸³ To znači da je pravo sjedište biskupije bilo u *Sirmia
Ulterior*, odnosno u Sv. Irineju. Budući da se od dva kaptola, samo u onom u Sv. Iri-
neju može dokazati prisutnost arhiđakona, to podupire još više teoriju o promjeni
središta.⁸⁴

Zaključak

Biskupija Srijema osnovana je 1229. kao privatna biskupija biskupa Ugrina od
roda Csák. To je isto tako jedina potvrđena privatna biskupija u povijesti ugarske

⁷³ Isto, str. 33.

⁷⁴ Udvardy, Érseki életrajzok, str. 183.

⁷⁵ AOKlt. 2, reg. 564.

⁷⁶ *Rationes collectorum pontificorum in Hungaria*, prir. Arnold Ipolyi, Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia, sv. 1/1, Budapest 1884., str. 180-181.

⁷⁷ Jedina je iznimka isprava pape Inocenta IV. objavljena 1247., gdje se navodi "biskup de Kew" (Theiner 1, str. 205).

⁷⁸ AOKlt. 3, reg. 622, 5, reg. 46.

⁷⁹ AOKlt. 3, reg. 625.

⁸⁰ AOKlt. 7, reg. 344.

⁸¹ AOKlt. 7, reg. 344, 8, reg. 314, 9, reg. 328, 10, reg. 356.

⁸² AOKlt. 3, reg. 619-620, 623, 4, reg. 131, 467, 530, 578, 604, 624, 633-634, 5, reg. 18, 50, 62, 248, 927, 6, reg. 400, 7, reg. 344, 8, reg. 314, 9, reg. 328, 10, reg. 356.

⁸³ *Ponit Ladislaus episcopus Sirmiensis, quod magister Cambio (...) venit ad ecclesiam sancti Yrinei, ubi episcopus Symiensis consuevit immorari (Acta legationis cardinalis Gentilis 1307-1311., prir. Antal Pór, Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia, sv. 1/2, Budapest 1885., str. 321).*

⁸⁴ AOKlt. 3, reg. 794-795, 24, reg. 664, 31, reg. 214.

Crkve. Njezino sjedište u Banoštoru imalo je svoju crkvu i sjedište kaptola, postoje i diplomatski dokazi da je kaptol u Sv. Irineju imao prepošta i biskupi Srijema su od 1254. stalno spominju u popisu prelata u dignitarijima kraljevskih isprava.

Srijemska biskupija u 13. i 14. stoljeću nije uključivala samo područje *Sirmia Ulterior* južno od rijeke Save, nego i neke teritorije između Dunava i Save (*Sirmia Citerior*), kao što je primjerice Banoštor. Nije doduše poznato koliko je teritorija zauzimala na tome području, budući da granice nisu bile jasno definirane zbog misionarskog karaktera same biskupije.

Na području *Sirmia Ulterior* uspjelo se identificirati poimence i smjestiti geografski četiri arhiđakonata Srijemske biskupije: arhiđakonata Pazove između Dunava i Save te arhiđakonate Obona, Belyén i Egyházaspolya na području *Sirmia Ulterior*.

Sjedište kaptola u Sv. Irineju – kao drugo biskupsko središte – bilo je osnovano na otoku u Savi nakon tatarske provale 1241.-1242. na zahtjev Srijemskog biskupa. Tu promjenu možemo povezati uz širenje Ugarske na jug i sve jače prisutnosti na tom dijelu Kraljevstva. Kako se moglo vidjeti u prethodnim recima, nekadašnje središte u Banoštoru nije prestalo postojati, nego je Srijemska biskupija od toga trenutka jednostavno imala dva središta.

Bálint Ternovác

The Foundation and Early History of the Latin Bishopric of Syrmia

Summary

The bishopric of Syrmia founded in 1229 was established as a private foundation of Archbishop Hugrin Csák. This is the only verified privately founded bishopric in the history of the Hungarian church. The bishop of Sirmia did not operate as the auxiliary bishop of the archbishop of Kalocsa, but as a residential bishop with full episcopal rights, because – as the papal decree on the foundation declares – Archbishop Hugrin established this bishopric separating it from the territory of his own archdiocese. The seat of the bishopric, Kő (Banoštor), had its own cathedral church and the chapter from the beginning and some decades after the foundation, there are charter evidence that the chapter of Szenternye had a provost and the bishops of Syrmia were from 1254 onwards constantly present in the dignitaries of the royal privileges among prelates.

The main purpose of the bishopric was missionary activity and it is proven by its denomination. In the Latin Church, the missionary bishoprics gained their names from the territory, not from the episcopal seat. By the beginning of the fourteenth century, the bishopric of Syrmia had lost its missionary character and changed its name to the one derived by its centre, as was generally accepted custom in the Latin Church.

In the thirteenth and fourteenth centuries, the bishopric of Sirmia included not only the Further Syrmia (*Sirmia Ulterior*), South of the Sava river, but some of the territories between the Danube and the Sava (so-called Hither Syrmia, *Sirmia Citerior*) – for example Kő, and by the fourteenth century, the archdeaconry of Pazova as well. It is not known how far it extended in the Further Syrmia, since borders were not drawn clearly, due to the missionary character of the bishopric. It may be assumed by the location of the archdeaconry of Obona that the border was somewhere 40-50 km South of the Sava or even a little more to the South.

Key words: the Bishopric of Syrmia, Syrmia (Srijem/Srem/Szerem), Mačva, ecclesiastical history, the Middle Ages